

NORIMBERSKÝ TRESTNÝ TRIBUNÁL A JEHO VPLYV NA TVORBU MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

DANIEL KROŠLÁK

Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok analyzuje význam Norimberského trestného tribunálu na ďalší vývoj medzinárodného trestného práva. Prechádza cez historický vývoj trestania medzinárodných zločincov a s tým súvisiace medzinárodné zmluvy. Pri tom sa zameriava najmä na pojem zločinu podľa medzinárodného práva.

Key words in original language

Norimberský proces; Charta Medzinárodného vojenského tribunálu; návrh Kódexu zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva; Štatút Medzinárodného tribunálu pre bývalú Juhosláviu; Štatút Medzinárodného tribunálu pre Rwandu; Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu.

Abstract

This paper analyses significance of the Nuremberg military tribunal concerning further development of international criminal law. The author focuses especially on the concept of international crime.

Key words

Nuremberg trial; Charter of the IMT; the Draft code of crimes against the peace and security of mankind; the Statute of the International tribunal for the former Yugoslavia; the Statute of the International tribunal for Rwanda; the Rome statute of the ICC.

Úvod

Snaha o potrestanie medzinárodných zločincov má pomerne dlhú históriu. Už pred Prvou svetovou vojnou sa ustálilo „všeobecné presvedčenie civilizovaných národov, že určité činy, porušujúce medzinárodné právo najmä pri vedení vojny, sú zavrhnutiahodné a zasluhujú si potrestanie.“¹ V tej dobe však chýbalo presné vymedzenie protiprávných aktov a ich povahy z hľadiska možného postihu.² Za prvý pokus stíhať zločincov, ktorí porušili pravidlá medzinárodného práva je možné pokladať Versailleskú

¹ Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. Praha : Karolinum, 2002, s. 113. Porovnaj Hobza, A.: Přehled mezinárodního práva válečného. Praha : Věšhrad, 1946, s. 151.

² Bližšie pozri Hobza, cit. dielo, s. 151 a nasl.

mierovú zmluvu z roku 1919. Podľa nej mal byť zriadený medzinárodný tribunál, ktorému malo Nemecko vydať na trestné stíhanie bývalého cisára Wilhelma II. pre „najhrubšie porušenie medzinárodnej morálky a posvätnej autority zmlúv“³ a ďalšie osoby obvinené z porušenia vojnového práva.⁴

K realizácii trestného stíhania cisára a ostatných v uvedenej forme napokon nedošlo, ako píše Antonín Hobza, z dôvodov politických: „Veřejné mínění světové nebylo tehdy ještě dosti silné a sjednocené, aby si vynutilo provedení důsledků z nazírání, které již proniklo i do kolektivní smlouvy

³ Article 227 of the Treaty of Versailles:

„The Allied and Associated Powers publicly arraign William II of Hohenzollern, formerly German Emperor, for a supreme offence against international morality and the sanctity of treaties.

A special tribunal will be constituted to try the accused, thereby assuring him the guarantees essential to the right of defence. It will be composed of five judges, one appointed by each of the following Powers: namely, the United States of America, Great Britain, France, Italy and Japan.

In its decision the tribunal will be guided by the highest motives of international policy, with a view to vindicating the solemn obligations of international undertakings and the validity of international morality. It will be its duty to fix the punishment which it considers should be imposed.

The Allied and Associated Powers will address a request to the Government of the Netherlands for the surrender to them of the ex-Emperor in order that he may be put on trial.“

⁴ Article 228 of the Treaty of Versailles:

The German Government recognizes the right of the Allied and Associated Powers to bring before military tribunals persons accused of having committed acts in violation of the laws and customs of war. Such persons shall, if found guilty, be sentenced to punishments laid down by law. This provision will apply notwithstanding any proceedings or prosecution before a tribunal in Germany or in the territory of her allies.

The German Government shall hand over to the Allied and Associated Powers, or to such one of them as shall so request, all persons accused of having committed an act in violation of the laws and customs of war, who are specified either by name or by the rank, office or employment which they held under the German authorities. Article 229 of the Treaty of Versailles:

Persons guilty of criminal acts against the nationals of one of the Allied and Associated Powers will be brought before the military tribunals of that Power.

Persons guilty of criminal acts against the nationals of more than one of the Allied and Associated Powers will be brought before military tribunals composed of members of the military tribunals of the Powers concerned.

In every case the accused will be entitled to name his own counsel.

mezinárodní.⁵ „Nekonanie sa procesu“ mohlo súvisieť aj so svetovou verejnou mienkou. Základným dôvodom však zrejme bolo, že Nemci chceli zabrániť vydaniu zločincov, ktorí boli na zozname zostavenom Spojencami (Liste des personnes désignées par les Puissances Alliées pour être livrées par l'Allemagne en exécution des articles 228 à 230 du Traité de Versailles et du Protocole du 28 juin 1919). Energickými pokusmi o revíziu Versailleskej zmluvy sa im najprv podarilo oddialiť vydanie. Umožnila im to nejednotnosť Spojencov: Najmä Briti časom netrvali na pôvodnom zozname požadovaných zločincov a britská vláda bola ochotná urobiť čiastočnú revíziu. Čo sa týka Francúzov, tí takémuto kompromisu naklonení neboli. Problém mala vyriešiť konferencia Spojencov, ktorá sa konala v polovici februára 1920 v Londýne. Tým, že sa na konferencii nezúčastnili Spojené štáty americké, kľúčovú rolu zohralo na strane víťazov stojace Taliansko, ktoré naklonilo vážky rozhodnutia na britskú stranu. Návrh Britov znel: vykonať proces s vojnovými zločincami na nemeckom vnútroštátnom súde. Spojenci sa tiež zriekli možnosti do procesu nejakým spôsobom zasahovať. S výnimkou, že by procesy neboli vedené riadne a neboli uložené riadne tresty.

Následne sa od januára 1921 do novembra 1922 konalo na Ríšskom súde v Lipsku celkovo 17 procesov s vojnovými zločincami. Tieto, ako aj ďalšie až do roku 1927, však nenaplnili očakávania ohľadom potrestania medzinárodných zločincov.⁶

V medzivojnovom období, najmä v rokoch 1924 – 1938, bolo vypracovaných niekoľko návrhov na zriadenie medzinárodného trestného súdu zo strany nevládných organizácií ako napríklad International Association of Penal Law, International Law Association, alebo Interparliamentary Union. Žiadny z nich sa však nestal oficiálnym dokumentom. Výnimkou bol jedine návrh profesora Vespasiana V. Pellu, ktorý ovplyvnil Dohodu o predchádzaní a potláčaní terorizmu z roku 1937.⁷

Počas Druhej svetovej vojny sa otázka potrestania vojnových zločincov stala opäť aktuálnou. Už deklaráciou zo dňa 13. januára 1942 (St. James Palace) označili Spojenci „za jeden z hlavných vojnových cieľov potrestanie osôb zodpovedných za zločiny a to právnou cestou a bez ohľadu na to, či budú vinníci stíhaní ako jednotlivci alebo spoluzodpovední za zločiny, bez

⁵ Hobza, cit. dielo, s. 153.

⁶ Bližšie pozri Hankel, G.: Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrechen und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg. Hamburg : HIS, 2003.

⁷ Politickým podnetom k jeho vypracovaniu bol atentát bulharského teroristu Vlada Černožemského v roku 1934 v Marseille, ktorého obeťou sa stal juhoslovanský kráľ Alexander I. Karadžordžević. Bližšie pozri napr. Saul, B.: The Legal Response of the League of Nations to Terrorism. In: Journal of International Criminal Justice, 2006, vol. 4, č. 1, s. 78-102.

ohľadu na to, či konali na základe rozkazu alebo na vlastnú zodpovednosť alebo sa len na zločinoch podieľali“. V októbri 1943 bola sedemnástimi štátmi, ktoré sa nachádzali vo vojnovom stave s Nemeckom, zriadená Komisia Spojených národov pre vojnové zločiny.

Ďalej nasledovala Moskovská deklarácia z 30. októbra 1943, týkajúca sa „zodpovednosti hitlerovcov za spáchané zverstvá“, v ktorej veľmocí nepripúšťali pochybnosti o tom, že sa budú konať procesy.⁸ Sovietske, americké a anglické predstavy sa však celkom nezhodovali: na Teheránskej konferencii (28. november – 1. december 1943) požadoval Stalin zastrelenie päťdesiatich tisíc nemeckých dôstojníkov, politikov a sympatizantov, Churchill však túto myšlienku energicky odmietal. V porovnaní s požiadavkou „zastreliť všetkých vinníkov“ bol pre západných spojencov prijateľnejší akýkoľvek súdny proces.⁹

Za niekoľko týždňov zahájil Sovietsky zväz bez spoluúčasti ostatných Spojencov takzvaný „charkovský proces“, prvý verejný protinemecký proces s vojnovými zločincami. Obžalovaní boli traja nemeckí vojaci zajatí v Stalingrade. Proces začal 16. decembra 1943 a skončil po dvoch dňoch vynesením rozsudkov smrti obesením, ktoré boli vykonané verejne. Podľa moskovského rozhlasu bola poprava vykonaná v prítomnosti 40 tisíc divákov.¹⁰

Spojené štáty následne iniciovali zriadenie spoločného súdu víťazných mocností. 2. mája 1945 menoval nový americký prezident Harry Truman sudcu Najvyššieho súdu Spojených štátov Roberta Jacksona za splnomocnenca pre rokovanie s ostatnými veľmocami a šéfom zboru amerických žalobcov. V správe zo dňa 6. júna 1945 mu Jackson predložil plán hlavného norimberského procesu a načrtol už základné body obžaloby i hlavné právne problémy. V bode VII Postupimského protokolu potvrdili víťazné mocnosti svoj zámer postaviť nemeckých vojnových zločincov „pred rýchly a spravodlivý súd. Dúfajú, že rokovania v Londýne povedú k rýchlej dohode slúžiacej tomuto účelu, a považujú za záležitosť najväčšej

⁸ Bližšie pozri Declaration of atrocities made at the Moscow conference, October 1943: „... Let those who have hitherto not imbued their hands with innocent blood beware lest they join the ranks of the guilty, for most assuredly the three Allied powers will pursue them to the uttermost ends of the earth and will deliver them to their accusers in order that justice may be done. ...” Online:

<http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/moscwdecl.htm>

⁹ Bližšie pozri Tehran Conference: Tripartite Dinner Meeting. Online: <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=906>

¹⁰ Bližšie pozri Kochavi, A. J.: The Moscow Declaration, the Kharkov Trial, and the Question of a Policy on Major War Criminals in the Second World War. In: *History*, 1991, vol. 76, č. 248, s. 401 – 417.

dôležitosti, aby sa proces s týmito hlavnými zločincami konal v čo najbližšom možnom termíne.¹¹

Tak sa prvou skutočne fungujúcou súdnou inštanciou trestajúcou medzinárodné zločiny stal Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu, zriadený na základe Londýnskej dohody z 8. augusta 1945. Jeho súčasťou bola Charta Medzinárodného vojenského tribunálu, ktorá prvýkrát aj spresňovala a kategorizovala medzinárodné zločiny. V januári 1946 bola následne prijatá obdobná Charta pre Medzinárodný vojenský tribunál pre ďaleký východ v Tokiu.¹²

Zriadenie týchto tribunálov bolo od samotného počiatku široko diskutované tak v rámci právnej vedy, ako aj laickej verejnosti.¹³ Na jednej strane sa možno stretnúť s názormi hodnotiacimi činnosť Tribunálu pozitívne, na strane druhej sa hovorí o výkone „spravodlivosti víťazov“.¹⁴

Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu

Zakladajúcim dokumentom Medzinárodného vojenského tribunálu bola Charta Medzinárodného vojenského tribunálu z roku 1945.

Podľa článku 2 Charty tvorili Tribunál štyria sudcovia menovaní víťaznými veľmocami. Podľa článku 4 ods. 4 dospieval Tribunál k rozhodnutiu väčšinou hlasov. Za predsedu Tribunálu bol zvolený britský sudca Geoffrey Lawrence. Ďalšími členmi boli Američan Francis Biddle, Francúz Henri Donnedieu de Vabres a za Sovietsky zväz Iona Timofjevič Nikitčenko.

Hlavnými žalobcami boli: sudca Najvyššieho súdu USA Robert Jackson, sir Hartley Shawcross za Veľkú Britániu, François de Menthon za Francúzsko a Roman Andrejevič Rudenko za Sovietsky zväz.

Trestné činy, ktoré mal Tribunál stíhať, boli vymedzené v článku 6 Charty:

¹¹ „... Die drei Regierungen bekräftigen ihre Absicht, diese Verbrecher einer schnellen und sicheren Gerichtsbarkeit zuzuführen. Sie hoffen, daß die Verhandlungen in London zu einer schnellen Vereinbarung führen, die diesem Zwecke dient, und sie betrachten es als eine Angelegenheit von größter Wichtigkeit, daß der Prozeß gegen diese Hauptverbrecher zum frühestmöglichen Zeitpunkt beginnt.“ ...“ Online: <http://www.documentarchiv.de/in/1945/potsdamer-abkommen.html>

¹² K tomu bližšie pozri napr. Osten, Philipp: Der Tokioter Kriegsverbrecherprozeß und die japanische Rechtswissenschaft. Berlin : BWV, 2003.

¹³ Spomienky účastníkov i názory právnej vedy sú pomerne reprezentatívne obsiahnuté v zborníku Mettraux, G. (ed.): Perspectives on the Nuremberg Trial. Oxford : Oxford University Press, 2008.

¹⁴ Takto sa vyjadril Hermann Göring ešte pred začatím procesu. Pozri Gilbert, G. M.: Norimberský deník. 2. vydanie. Praha : Mladá fronta, 1971, s. 15.

a) zločiny proti mieru: osnovanie, príprava, podnecovanie alebo podniknutie útočnej vojny alebo vojny porušujúcej medzinárodné zmluvy, dohody alebo záruky, alebo účasť na spoločnom pláne alebo spiknutí za účelom uskutočnenia ktoréhokoľvek z vyššie uvedených činov;

b) vojnové zločiny: porušenie zákonov vojny alebo vojnových zvyklostí. Medzi tieto porušenia patrí vražda, zlé nakladanie alebo deportácie civilného obyvateľstva z obsadeného územia alebo v jeho rámci na otrocké práce, alebo na akýkoľvek iný účel, vražda vojnových zajatcov alebo osôb na mori alebo zlé nakladanie s nimi, vraždenie rukojemníkov, plienenie verejného alebo súkromného majetku, svojvoľné ničenie miest a obcí, pustošenie neodôvodnené vojenskou nutnosťou a iné zločiny;

c) zločiny proti ľudskosti: a to vražda, vyhladzovanie, zotročovanie, deportácie alebo iné ukrutnosti spáchané proti civilnému obyvateľstvu pred vojnou alebo počas vojny, alebo prenasledovanie z politických, rasových či náboženských príčin pri páchaní akéhokoľvek zločinu spadajúceho pod právomoc Tribunálu alebo v spojení s takýmto zločinom, bez ohľadu na to, či bolo porušené právo zeme, v ktorej boli zločiny spáchané.

Zaujímavé je, že z týchto troch skupín zločinov vyplynuli štyri body obžaloby, ktoré Briti a Američania presadili, t.j. aby bol k zločinom proti mieru, vojnovým zločinom a zločinom proti ľudskosti pridružený ešte zločin „spiknutia“, teda spoločného zosnovania zločinov. Veľmi im záležalo na tom, aby tu bola zakotvená trestnosť „conspiracy“. Rozsudok však bral na tento bod obžaloby len malý zreteľ.

Obžaloba bola vznesená 6. októbra 1945, súdny proces začal 20. novembra 1945 a bol ukončený vynesením rozsudkov 1. októbra 1946.¹⁵ Tie zneli nasledovne:

Trest smrti

Martin Bormann – vodcov tajomník (odsúdený in absentiam)

Hermann Wilhelm Göring – ríšsky maršal a veliteľ letectva

Joachim von Ribbentrop – ríšsky minister zahraničných vecí

Wilhelm Keitel – poľný maršal a náčelník štábu vrchného veliteľstva

Ernst Kaltenbrunner – poľný maršal a šéf bezpečnostnej služby

¹⁵ Bližšie pozri protokoly z procesu Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg, 14. November 1945 - 1. Oktober 1946. [amtlicher Text in deutscher Sprache] 1. Band. Nürnberg : International Military Tribunal, 1947.

Alfred Rosenberg – minister pre okupované východné územia, ideológ strany

Hans Frank – guvernér Poľska

Julius Streicher – majiteľ a vydavateľ protižidovských novín Der Stürmer

Fritz Sauckel – splnomocnenec pre nasadenie pracovných síl

Alfred Jodl – náčelník Operačného štábu Vrchného veliteľstva brannej moci, rehabilitovaný 1953

Wilhelm Frick – minister vnútra a ríšsky protektor v Čechách a na Morave

Arthur Seyss-Inquart – guvernér Rakúska a holandský komisár

Doživotie

Rudolf Hess – Hitlerov zástupca a vodca NSDAP

Walter Funk – minister hospodárstva

Erich Raeder – veľkoadmirál a vrchný veliteľ námorníctva

20 rokov

Baldur von Schirach – vodca združenia nacistickej mládeže Hitler-Jugend

Albert Speer – Hitlerov architekt a minister zbrojnej výroby

15 rokov

Konstantin von Neurath – minister zahraničia do roku 1938, prvý protektor Čiech a Moravy

10 rokov

Karl Dönitz – admirál a Hitlerov nástupca vo funkcii hlavy štátu

Zastavenie trestného stíhania

Gustav Krupp von Bohlen und Halbach – riaditeľ koncernu Krupp, stíhanie zastavené pre vysoký vek a neuspokojivý zdravotný stav

Robert Ley – vedúci Deutsche Arbeitsfront (Nemeckého pracovného frontu), spáchal samovraždu ešte pred začiatkom hlavného pojednávania

Oslobodení

Hjalmar Schacht – prezident ríšskej banky, minister hospodárstva do roku 1937

Hans Fritzsche – vedúci ríšskeho rozhlasu

Franz von Papen – bývalý kancelár, veľvyslanec v Rakúsku a v Turecku

Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu bol svojim vznikom a fungovaním jedinečnou inštitúciou, ktorá nemala priameho nástupcu. Jeho existencia (pokial' hovoríme o ich zakladajúcich dokumentoch a rozsudkoch) výrazne obohatila medzinárodné právo jednak zavedením katalógu zločinov podľa medzinárodného práva, ako aj presadením princípu individuálnej zodpovednosti podľa medzinárodného práva. Na základe toho sa potom podľa doktrinálnej predstavy stal jednotlivec subjektom medzinárodného práva (i keď v relatívne obmedzených parametroch). Ďalší vývoj medzinárodného trestného práva v rokoch „studenej vojny“ bol charakteristický stagnáciou, a to tak v oblasti právnej, ako aj inštitucionálnej regulácie.

Napriek tomu možno skonštatovať, že vytvorenie a činnosť Medzinárodného trestného tribunálu sa stali vzorom pre tieto medzinárodné dokumenty:

- Dohovor o genocíde (1948)
- Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948)
- Norimberské princípy (1950)
- Dohovor o nepremlčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti (1968)
- Ženevský dohovor na ochranu obetí vojny (1949) a jeho dodatkové protokoly z roku 1977

V žiadnom z nasledujúcich prípadov, v ktorých bolo možné hovoriť o zločinoch podľa medzinárodného práva, však nedošlo k zriadeniu medzinárodného trestného súdu. Prielom priniesla až frustrácia medzinárodného spoločenstva z hromadného vraždenia, „etnických čistiek“ a ďalších zločinov spáchaných na území bývalej Juhoslávie v rámci konfliktov, ktoré vznikli po jej rozpade. Odpoveďou na tieto barbarstvá sa stalo zriadenie Medzinárodného tribunálu pre stíhanie osôb zodpovedných za závažné porušenia medzinárodného humanitárneho práva spáchané na území bývalej Juhoslávie od roku 1991. Tento tribunál vznikol na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 827 z roku 1993 so sídlom v Haagu.

Obdobným spôsobom bol ako reakcia na genocídu v Rwande zriadený na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 955 z roku 1994 i Medzinárodný tribunál pre Rwandu so sídlom v Arushi (Tanzánia).

Zločin podľa medzinárodného práva

Pojem „zločin podľa medzinárodného práva“ sa vo svojom klasickom ponímaní odvíja od Charty Norimberského trestného tribunálu, v zmysle ktorej sem zaraďujeme tieto tri kategórie: zločiny proti mieru, vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti.

Prijatie Charty bolo začiatkom profilácie a spresňovania medzinárodných trestných zločinov. Už v roku 1947 bola Komisia pre medzinárodné právo poverená (rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 177/II zo dňa 21. 11. 1947) úlohou vypracovať návrh dokumentu nazvaného Kódex zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva. Diskusia v Komisii sa vtedy zamerala predovšetkým na otázku, či sa zásady stanovené v rozsudku a Charte Medzinárodného trestného tribunálu stali zásadami medzinárodného práva. Komisia dospela ku kladnému záveru a v roku 1950 sformulovala Zásady medzinárodného práva uznané v Charte Norimberského tribunálu a jeho rozsudku.¹⁶

Prvý návrh samotného Kódexu zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva predložila Komisia v roku 1951, avšak k jeho prerokovaniu vo Valnom zhromaždení OSN nakoniec nedošlo a návrh bol vrátený Komisii na dopracovanie. S niekoľkými zmenami bol návrh Valnému zhromaždeniu opätovne predložený v roku 1954. Aj vtedy však bolo jeho prerokovanie odložené.

Až v roku 1978 požiadalo Valné zhromaždenie generálneho tajomníka OSN, aby vyzval členské štáty a príslušné organizácie na predloženie pripomienok k návrhu Kódexu a pripravil k tejto problematike správu. Následne poverilo Valné zhromaždenie (rezolúcia 36/106 z roku 1981) Komisiu pre medzinárodné právo vypracovaním nového návrhu Kódexu. Návrh dostal ucelené znenie nakoniec až v roku 1991.¹⁷

Jeho text obsahoval všeobecné zásady a obsiahly katalóg skutkových podstát bez „norimberského“ rozlíšenia troch kategórií zločinov (t.j. zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny). Ako píše Šturma, „[t]áto zmena nebola popretím doterajšej klasifikácie, ale skôr odrážala rozšírenie zoznamu zločinov o niektoré nové skutkové podstaty, ktorých zaradenie mohlo vyvolávať problémy (ako napr. nedovolený obchod s drogami alebo úmyselné a ťažké poškodzovanie životného prostredia). Komisia tak zvolila pragmatické riešenie v očakávaní pripomienok zo strany

¹⁶ Mrázek, J.: *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979, s. 87 a nasl.; Klanduch, P.: *Medzinárodný trestný súd a Organizácia Spojených národov*. In: *Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia*. Bratislava : SSMP, 2006, s. 52 a nasl.

¹⁷ Bližšie pozri Mrázek, cit. dielo, s. 100 a nasl.; Šturma cit. dielo, s. 48 a nasl.; Klanduch, cit. dielo.

štátov, po ktorých vyhodnotení a zapracovaní až v roku 1994 pristúpila k prerokovaniu a prijatiu návrhu v druhom čítaní.¹⁸ To zakončila na zasadnutí v roku 1996 prijatím celého návrhu článkov Kódexu.

Kódex (ako to už vyplýva aj z jeho názvu) sa vzťahuje na zločiny proti mieru a bezpečnosti ľudstva a to bez ohľadu na skutočnosť, či takéto konania sú alebo nie sú trestné podľa vnútroštátneho práva. Základným princípom aplikácie jeho ustanovení je možnosť individuálnej zodpovednosti (čl. 2 ods. 1: Zločin proti mieru vyvoláva individuálnu zodpovednosť.). Toto pravidlo vychádza už z Charty a rozsudku Norimberského trestného tribunálu. Komisia sa odvoláva na názor Norimberského tribunálu, podľa ktorého „bolo konštatované, že medzinárodné právo sa týka konania suverénnych štátov a nestanovuje žiadny trest pre jednotlivcov ... Podľa názoru Tribunálu (tento právny názor) musí byť odmietnutý. To, že medzinárodné právo ukladá povinnosti a zodpovednosť jednotlivcom rovnako ako štátom, bolo uznané už dávno“.¹⁹

Tento princíp bol následne potvrdený v Zásadách medzinárodného práva uznaných v Charte Medzinárodného trestného tribunálu a v jeho rozsudku, rovnako aj v Štatúte Medzinárodného tribunálu pre bývalú Juhosláviu (čl. 7 ods. a čl. 23 ods. 1) a v Štatúte Medzinárodného tribunálu pre Rwandu (čl. 6 ods. 1 a čl. 22 ods. 1).

Ako to vyplýva z čl. 2 ods. 1 návrhu Kódexu, rozsah jeho pôsobnosti je obmedzený na jednotlivcov v zmysle fyzických osôb. Návrh pritom presne nerozlišuje, či sa jedná o jednotlivca so špeciálnym postavením (napr. jednotlivca konajúceho v postavení štátneho orgánu) alebo osobu bez takéhoto postavenia. Komentár k dotknutému ustanoveniu však uznáva, že „konanie, za ktoré je jednotlivec zodpovedný, by mohlo byť tiež pričítateľné štátu“, v prípade, že jednotlivec konal ako „orgán štátu“, „v záujme štátu“, „menom štátu“ alebo ako orgán de facto, bez akejkoľvek formálnej právomoci.²⁰ Z tohto dôvodu bol do Kódexu preto zaradený článok 4 (Zodpovednosť štátov), ktorý stanovil, že trestná zodpovednosť jednotlivcov za zločiny proti mieru a bezpečnosti ľudstva „nijakým spôsobom nebráni zodpovednosti štátov podľa medzinárodného práva.“²¹

Istú výnimku z tejto koncepcie (t.j. že zločin proti mieru môže každý jednotlivec) tvorí trestný čin agresie. V zmysle ustanovenia článku 2 ods. 2 v spojitosti s článkom 16 Kódexu nesie zodpovednosť za zločin agresie

¹⁸ Šturma, cit. dielo, s. 49.

¹⁹ Pozri Nazi Conspiracy and Aggression: Opinion and Judgement, United States Government Printing Office, Washington, 1947, s. 52. Podľa Šturma, cit. dielo, s. 54.

²⁰ YILC, 1996, vol. II (Part Two), s. 19, § 4. Podľa Šturma, cit. dielo, s. 54.

²¹ YILC, 1996, vol. II (Part Two), s. 23. Podľa Šturma, cit. dielo, s. 54.

nesie ten, kto ako vodca alebo organizátor nariadi, alebo sa aktívne podieľa na plánovaní, príprave, zahájení či vedení agresie spáchanej štátom. Tu má uvedené konanie špecifickú povahu a môže byť spáchané len jednotlivcami, ktorí sú agentmi a ktorí uskutočňujú svoju právomoc vydávať rozkazy, pričom využívajú prostriedky, ktoré majú k dispozícii, na spáchanie tohto zločinu.²²

Pri ostatných zločinoch (zločin genocídy, zločin proti ľudskosti, zločin proti Spojeným národom a pridruženému personálu, vojnový zločin) sa zdá, že ich môže spáchať každý jednotlivec. V skutočnosti sa však tento predpoklad relativizuje v článku 2 ods. 3, na základe ktorého sa zdá, že vo väčšine prípadov bude páchatelom všetkých zločinov podľa Kódexu osoba, ktorá vystupuje (i keď len fakticky) v postavení štátneho orgánu. Konkrétne je tu ustanovené, že jednotlivec je zodpovedný za spáchanie niektorého z uvedených zločinov, ak:

- ho spácha úmyselne;
- nariadi spáchanie takého zločinu, ku ktorého spáchaniu skutočne dôjde alebo dôjde k jeho pokusu;
- nezabráni alebo nepotrestá spáchanie takéhoto zločinu za okolností stanovených v článku 6 Kódexu;
- napomáha, podnecuje alebo inak pomáha, priamo či nepriamo, pri spáchaní takého zločinu, a to vrátane poskytnutia prostriedkov na jeho spáchanie;
- sa priamo podieľa na plánovaní zločinu alebo spolčení za účelom spáchania zločinu, ku ktorého spáchaniu skutočne dôjde;
- priamo a verejne nabáda iného na spáchanie zločinu, ku ktorého spáchaniu skutočne dôjde;
- pokúsi sa spáchať taký zločin tým, že začne konať spôsobom naplňujúcim skutkovú podstatu zločinu, ktorého uskutočnenie však nie je dokonané vzhľadom na okolnosti nezávislé na jeho úmysloch.²³

K tomu je asi nutné dodať, že článok 7 Kódexu, v nadväznosti na Chartu a rozsudok Norimberského trestného tribunálu deklaruje plnú zodpovednosť jednotlivca konajúceho v postavení štátneho orgánu: „úradné postavenie jednotlivca, ktorý spácha zločin proti mieru a bezpečnosti ľudstva, aj keď

²² Porovnaj YILC, 1996, vol. II (Part Two), s. 19, § 5. Podľa Šturma, cit. dielo, s. 55. Bližšie k celkovej konštitúcii agresie ako zločinu proti medzinárodnému právu pozri Galdunová, K.: Trestný čin agresie. In: Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia. Bratislava : SSMP, 2006, s. 79 a nasl.

²³ Pozri článok 3 Kódexu.

konal ako čelný predstaviteľ štátu alebo vlády, nie je prekážkou jeho trestnej zodpovednosti a neslúži ani ako poľahčujúca okolnosť.“

Paralelne s procesom prípravy Kódexu zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva sa Komisia zaoberala i otázkou návrhu Štatútu medzinárodného trestného súdu. Jeho prijatie v roku 2002 sa nakoniec stalo zavŕšením snáh o vytvorenie stálej inštitúcie, ktorá by trestala medzinárodných zločincov.

Literature:

- Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg, 14. November 1945 - 1. Oktober 1946. [amtlicher Text in deutscher Sprache] 1. Band. Nürnberg : International Military Tribunal, 1947.
- Galdunová, K.: Trestný čin agresie. In: Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia. Bratislava : SSMP, 2006.
- Gilbert, G. M.: Norimberský deník. 2. vydanie. Praha : Mladá fronta, 1971.
- Hankel, G.: Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrechen und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg. Hamburg : HIS, 2003.
- Hobza, A.: Přehled mezinárodního práva válečného. Praha : Všehrd, 1946.
- Klanduch, P.: Medzinárodný trestný súd a Organizácia Spojených národov. In: Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia. Bratislava : SSMP, 2006.
- Kochavi, A. J.: The Moscow Declaration, the Kharkov Trial, and the Question of a Policy on Major War Criminals in the Second World War. In: History, 1991, vol. 76, č. 248, s. 401 – 417.
- Mettraux, G. (ed.): Perspectives on the Nuremberg Trial. Oxford : Oxford University Press, 2008.
- Mrázek, J.: K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva. Praha : Academia, 1979.
- Osten, Philipp: Der Tokioter Kriegsverbrecherprozeß und die japanische Rechtswissenschaft. Berlin : BWV, 2003.

*Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1*

- Saul, B.: The Legal Response of the League of Nations to Terrorism. In: Journal of International Criminal Justice, 2006, vol. 4, č. 1, s. 78-102.
- Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. Praha : Karolinum, 2002.

Contact – email

daniel.kroslak@gmail.com